

Nevena Milanović Minić,
Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet u Beogradu
nevena.milanovic@f.bg.ac.rs

POVRATAK PROBLEMIMA SA RODOM: ANALIZA JAVNOG DISKURSA U VEZI SA RODNO OSETLJIVIM JEZIKOM U SRBIJI^{1*}

Apstrakt: U radu se, iz perspektive sociokulturne antropologije, pristupa fenomenu „moralne panike” u vezi sa rodno osetljivim jezikom (kao odredbom Zakona o rodnoj ravnopravnosti) u savremenom srpskom društvu. Moralna panika ovaploćuje se u načinima govora o rodno osetljivom jeziku od strane različitih aktera, prevashodno na društvenim mrežama (*Instagram*). Polazim od hipoteze da vladajući javni diskurs koji se kreira oko korišćenja rodno osetljivog jezika figurira kroz metaforu rata, i predstavlja poprište različitih ideologija. Ove ideologije ne pozicioniraju se samo na liniji suprotstavljenih dihotomija „za” i „protiv” rodno senzitivnog jezika, kako to u stvarnim ratovima biva, već se neprijatelj „smešta” u različite pojavne, ali i neuhvatljive idejno-misaone oblike (počevši od bilo koje žene, preko feministkinja, LGBTQIA+ populacije, zatim „zlog Zapada”, ali i same nauke). Budući da se veliki deo javnih debata i kreiranje diskursa odigravaju u medijskoj (digitalnoj) sferi, tj. na internetu, analiziram javne iskaze u vidu vesti na portalima, rasprava, kao i komentare na vesti, video-zapise, tretirajući ih kao stvarnopostojeće u globalnom svetu, a same društvene mreže kao „produžetke” sopstva. Rad ima za cilj da kroz analizu digitalnog diskursa istraži i pojašni kulturnu komunikaciju koja se odigrava u elektronskim formatima na društvenim mrežama, a koja referiše na opšte stanje u društvu, ali i rastuću popularnost pseudonaučnih tendencija.

Ključne reči: rodno senzitivni jezik, antropologija roda, javni diskurs, kulturna komunikacija, Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

---

1 Rad je saopšten na međunarodnoj naučnoj konferenciji „Jezik i društvene nauke u kontaktu: izazovi interdisciplinarnosti”, na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, 5. oktobra 2024. godine.

* Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-47/2023-01/ 200163)

Uvod

Ustanovljenje koncepta moralne panike, kao fenomena koji je moguće promatrati kao društveno konstruisan, imalo je i ima je značajan uticaj, ne samo u okvirima društveno-humanističkih nauka (gde je u sociologiji inspirisalo i „iznedrilo” subdisciplinu *studija* moralne panike) (Garland 2008), već i na jezik, to jest sociolingvističke debate, kao i one o praksama novinara i političara. Tvrdnja da je *neka* društvena reakcija na „stvarnopostojeći” društveni problem² ustvari samo vid moralne panike, postaje izrazito rabljen potez u gotovo svakoj analizi javnog govora/diskurzivnoj analizi o društvenim problemima ili društvenim rizicima. Međutim, valja imati u vidu specifičnost i karakter doba u kojem živimo, gde se fluktuacija informacija odvija abnormalnom brzinom a njihova kvantitativnost je gotovo nesaglediva, te gde se mnoge vesti i saznanja plasiraju fragmentarno (a, posledično, imaju isto tako i fragmentarnu recepciju). Neki autori tekuće doba zbog ove činjenice nazivaju i „doba preterivanja” (Cohen 1972, Goode i Ben-Yehuda 1994), pozivajući se najpre na ulogu masovnih medija. Donošenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti³ (u daljem tekstu

2 Epitet „stvarnopostojećeg” pridodala sam sintagmi „društveni problem” kako bih ukazala na osnovno žarište moralne panike koja se kroji oko rodno osetljivog jezika u Srbiji, a to je sam *pristup* ili shvatanje društvene stvarnosti. Iako se čini da je rodno osetljivi govor sam po sebi problematičan – kako je uglavnom opisan od strane medija i u komentarima koje ću analizirati – korišćenje neke jezičke forme ili oblika, iz perspektive lingvističke antropologije, koja se bazira na socio-konstruktivizmu, ne može nikako predstavljati problem *samo po sebi*. Ukoliko odemo još „unazad”, šire shvaćeno, u klasičnoj sociološkoj modernoj teoriji, društveni problem *ne postoji* u realnosti neke zajednice, dok se ne „izvede” na lestvicu prepoznatljivosti i artikulisivosti koja mu omogućava da u toj zajednici figurira kao takav. Za ovo su, najpre, odgovorni akteri (nazovimo ih još i onima koji neku jezičku formu koriste – ili je, pak, osporavaju). Spector i Kicus potcrtavaju blumerovsku poziciju da je društveni problem proces koji određeni članovi ili grupe u društvu definišu kao „opšti uslov” tako što upućuju zahteve kroz delatnost/akciju različitim organizacijama/institucijama. Ono što je, pak, najvažnije prepoznati jeste da je društveni problem već postojeće stanje koje biva tumačeno kao problem *onda* kada pojedinci/grupe (gorepomenuti akteri) prepoznaju to stanje kao loše; drugim rečima, društveni problemi se *otkrivaju* tek nakon što ih društvo prepozna kao takve, a to u kojoj meri je rečeno stanje prisutno, kao i njegov rast ili intenziviranje u društvu, nije bitno, jer „objektivni” elementi koji čine da socijalni problem deluje kao „objektivno stanje” proističu prevashodno iz termina kojima se u nekom društvu definiše i koncipira problem; upravo ta društvena definicija, a ne objektivni karakter datog stanja određuju da li će, ili ne, nešto biti društveni problem (Spector i Kitsuse 1973).

3 Zakon o rodnoj ravnopravnosti u Srbiji donet je 2021. godine, ali je Ustavni sud Republike Srbije 27. juna doneo odluku kojom se, do okončanja postupka za ocenu ustavnosti, obustavlja donošenje akata na osnovu Zakona. Ovo nije prvi put da se o Zakonu o rodnoj ravnopravnosti govori u javnoj sferi sa ozbiljnim reperkusijama; donošenju Zakona, a potom i pomenutoj obustavi zbog navodne neustavnosti, prethodile su brojne rasprave od strane dela javnosti, Srpske pravoslavne crkve, zatim Matrice Srpske, SANU, itd. U ovom radu fokusiraću se na raspravu koja se odigravala *online* a u tesnoj je vezi sa primenom rodno osetljivog jezika, gde Zakon propisuje da državni organi treba da koriste takav jezik „u nazivima radnih mesta, položaja, zvanja i zanimanja” (Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Sl. Glasnik RS”, br. 52/2021, dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-rod->

ZRR) u Srbiji, koji je u sebe inkorporirao i rodno osetljiv jezik (i to ne samo puku preskripciju korišćenja već i, u jednom trenutku, *obavezu* od strane medija/obrazovno-naučnog sistema uz kaznene posledice za nepoštovanje, što je izazvalo posebno negodovanje i otpor) u prvi mah ne deluje kao kritični društveni događaj (poput rata, pandemije ili neke prirodne nepogode) koji bi stvorio krucijalnu prekretnicu i izazvao paniku na nacionalnom nivou, ali u sebi sadrži svih pet ključnih elemenata fenomena moralne panike: zabrinutost (događaj/osoba/stanje najednom počinje da izaziva anksioznost kod određenih institucija/grupacija), neprijateljstvo/antagonizam (oni koji su „odgovorni” za to stanje okarakterisani su kao neprijatelji – najčešće države/naroda), konsenzus (negativna društvena reakcija je većih razmera a stav angažovanih aktera je unificiran), disproporcionalnost (razmere i obim postupaka i otpora prema „realnom” stanju pretnje su preterane), i volatilitnost (medijsko izveštavanje doživljava iznenadni *boom*) (Cohen 1972) (elementi to jest koraci kojima se stanje u srpskom društvu povodom ZRR definiše i izdiže na nivo moralne panike biće obrađeni nešto kasnije u tekstu). Takve situacije, dakle, mogu se promatrati i analizirati kao krnji kritični događaj, koji (temporalno, u naletima ili pak permanentno) okuplja određene interesne grupe, deleći ih na različite tabore (najčešće su u digitalnoj sferi najglasniji oni „za” i „protiv”, iako se mogu pozicionirati bilo gde na tom spektru između dve krajnosti), čime se stvara stanje u društvu obojeno tenzijom i anksioznošću. Kako Antonijević i Banić Grubišić (2021) kroz analizu internet mimova kao folklornih formi primećuju, u situacijama koje su obeležene neizvesnošću, anksioznošću i strahom, „a neretko i nepoverenjem stanovništva spram institucija... [folklorno] stvaralaštvo predstavlja jedan od načina da se razumeju novonastale okolnosti...” (Antonijević i Banić Grubišić 2021, 398). Gotovo identična situacija – stanje obojeno neizvesnošću uz nepoverenje prema određenim grupacijama/institucijama – javlja se i kroz diskurzivne oblike tj. načine govora o ZRR i rodno osetljivom jeziku u digitalnoj sferi, a svi pomenuti elementi moralne panike jasno se mogu ispratiti na Internetu (prevažodno društvenim mrežama, kao što su *Instagram*, *Facebook* i *X*, a zatim i novinskim portalima, gde su omogućeni komentari na određenu vest od strane korisnika, anonimno ili ne, kako se korisnici odluče). Smatram da ovom klasičnom sociološkom metodu dekonstrukcije fenomena moralne panike nedostaje jedan ključni element, koji je od suštinske važnosti za razumevanje *značenja* digitalnog medijskog diskursa (a, samim tim, i od krucijalnog značaja za pomenutu antropološku analizu istog) koji se formirao oko rodno osetljivog jezika: moralna dimenzija društvene reakcije (u ovom slučaju konkretizovana kroz odbranu srpskog identiteta ali i same nacije od „zla”), kao i ideja da „iza” Zakona o rodnoj ravnopravnosti stoji nekakav devijantni entitet (o ovome će više biti reči u analizi problema).

---

noj-ravnopravnosti.html), a na korišćenje ženskih tj. rodno senzitivnih oblika za profesije i zvanja obavezuje i medije.

Etnografski materijal za analizu u ovom radu najpre je prikupljan na društvenoj mreži *Instagram*, ali uključuje i vesti na portalima/sajtovima kao i komentare na vesti na nekoliko novinskih portala (*Politika* i *Danas*). U periodu od aprila 2024. do septembra 2024. pratila sam objave, vesti, kao i komentare na iste, beležeći ih i pohranjujući (u vidu *skrinova*) na računaru, a zatim ih klasifikovala, u pokušajima da apstrahujem neke bazične generalije kao i neuralgične „tačke”. Prikupljeno je preko 150 skrinova, a za potrebe ovog rada klasifikovani su u tri kategorije: one koji se odnose na a) diskurzivni govor o ženama (biologizacija pola); b) one koji se odnose na diskurzivni govor o odbrani srpskog jezika, nacije i identiteta; i v) one koji se odnose na diskurzivni govor o nenaučnosti i/ili se pozivaju na nenaučnost rodno senzitivnih oblika (a pseudonaučnog su karaktera). Kako se društveni „komentatori” svakodnevno okupljaju i vrše intervencije nad jednim ili više društvenih problema (pa tako ni implementacija Zakona o rodnoj ravnopravnosti u Srbiji nije izuzetak), eksploatišući ih do krajnjih granica, to dovodi do stvaranja kolektivne anksioznosti (Garland 2008, 10), a moralna panika postaje suštinski argumentativno sredstvo za klasifikaciju društvenih problema; način da se kaže „ne” silama hiperbole i histerije gotovo je nemoguć. Fenomen moralne panike, dakle, iz perspektive sociokulturne antropologije može se posmatrati kao reakcija društva, kolektivna percepcija nečeg što može biti pretnja, ili pretenduje da ugrozi tekući poredak, te da naruši postojeći sistem vrednosti. Kako Koen ističe,

čini se da su društva, s vremena na vreme, podložna periodima moralne panike... stanje, epizoda, osoba ili događaj isplivavaju u prvi plan i bivaju definisani kao pretnja za moralna načela i vrednosti, kao i vladajuće interese u društvu. Njihova priroda biva opisivana u stereotipnom maniru u masovnim medijima, ali takođe postaje predmet rasprave i angažovanja društveno 'akreditovanih' lica, poput političara, sveštenih lica, ili ideološki pozicioniranih grupacija... (Cohen 2004)

Prema Banić Grubišić, opšte je mesto da je u savremenom dobu neosporan uticaj i značaj digitalnih, mobilnih i bežičnih tehnologija komunikacije, kako za obavljanje svakodnevnih, „običnih” i zabavnih radnji, tako i za profesionalne aktivnosti, kao plasiranje i komentarisane sadržaja koji se smatraju društveno relevantnim (Banić Grubišić 2023, 17). Elektronski mediji, tj. društvene mreže i portali, često igraju centralnu ulogu u podsticanju moralne panike, stvarajući narative koji dramatišu određene probleme. U tom smislu, zadatak sociokulturne antropologije može se ogledati u istraživanju toga kako medijski/digitalni prikazi oblikuju javno mnjenje, i pojačavaju određene strahove u društvu. Socijalna dinamika moralne panike najčešće reflektuje dublje društvene tenzije, kao što su ekonomske nejednakosti, politička nestabilnost ili društveni konflikt oko nekog problema. Sociokulturna antropologija nudi razumevanje ovih tenzija, tačnije, njihovih manifestacija u specifičnim kontekstima. S tim u vezi, osnovna teza u radu jeste da se iz komentara na pomenutim društvenim mrežama i portalima može apstrahovati okvir jednog javnog, medijskog/digitalnog diskursa o

upotrebi rodno osetljivog jezika koji se oslanja i proizilazi iz opšteg stava o ostalim društvenim pitanjima koja su rodno obojena i konotirana. Najilustrativniji primer takvih konotacija jesu laičke (ali i naučne) eksplikacije o očekivanim rodnim ulogama u srpskom društvu, to jest, instistiranje na komplementarnosti (muških i ženskih) rodnih uloga, zasnovanih na biologizaciji i esencijalizaciji pola. Ovo nas dalje dovodi do pitanja identiteta i moći, činjenice da moralna panika često uključuje elemente identiteta (u ovom konkretnom slučaju, ono što bi bilo percipirano kao tradicionalno srpski identitet) – pri čemu se etnički identitet nalazi u sprezi sa rodnim. Grupe, to jest pojedinci i institucije koji se kroz ovaj proces označavaju kao izvor panike marginalizovani su i štaviše – demonizovani. Na izvestan način, ovde ulazimo i na klizav teren primenjene antropologije, jer moralna panika neretko može izroditi i društvenu akciju, koja želi da promeni/ospori odnose u zajednici, i strukture moći. Uopšteno uzev, fenomen moralne panike može se shvatiti kao kompleksna interakcija između percepcije nekoga/nečega kao pretnje s jedne strane i društvenih normi i kulturnih vrednosti s druge.

Kome, gde, kada i zašto smeta rodno osetljivi govor?

Kada želimo da govorimo *o govoru* iz perspektive društveno-humanističkih nauka, ne možemo zaobići lingvističku antropologiju, i sada već opštevažću premisu da je ona zapravo nauka tj. studija o jeziku i identitetu. Identitet, kao ključan operabilni koncept, jedan je od centralnih pojmova ove grane antropologije, a sa time u vezi je i polje istraživanja lingvističke antropologije fokusirano na to kako jezik oblikuje kulturu, i obratno – kako kultura oblikuje jezik, u jednoj svojevrsnoj vrsti recipročne sprege. S tim u vezi, u odnosu jezik: identitet, prvenstveno se posmatraju akteri, oni koji jezik govore i koriste, a koji kroz određeni govor deluju (ili pretenduju da deluju) na neki problem, fenomen, čime oblikuju određeni diskurs (na pojam diskursa ću se osvrnuti nešto kasnije u tekstu). Rečeni akteri ne samo što oblikuju, kreiraju i/ili plasiraju i ojačavaju određeni diskurs, već i reprodukuju i/ili preoblikuju pojedinačne ili pak, kolektivne identitete. Bakholtz i Hol istražuju dva ključna koncepta u okviru termina identitet u lingvističkoj antropologiji – *sameness* (istost) i *difference* (različitost), nudeći komplementarnu perspektivu na problem identiteta (Bucholtz i Hall 2004). Prvi (istost) omogućava individuama da osmisle i zamisle sebe kao relativno homogenu, koherentnu grupu, dok drugi (različitost) ima za cilj da proizvode socijalnu distancu između „nas”, i onih koji treba da se promisle kao „drugi”. Međutim, Bakholtz i Hol ističu da čak ni skupa, ovi koncepti nisu adekvatni niti dovoljni da obujme odnose moći, odnosno pojasne kontekst u koje su identiteti „uronjeni”. Ovo proizilazi iz činjenice da istost i razlike nisu objektivna stanja, već fenomenološki procesi koji izranjaju iz socijalnih interakcija.

Neosporno je da je najveći broj akademskih naučnih radova o identitetu u okviru sociokulturne antropologije svoj materijal za analizu upravo pronašao u različitim lingvističkim formama – kao što su životne priče, narativi, intervjui, humor, usmena tradicija, literarne prakse, a od nešto novijeg datuma – i u digitalnom medijskom diskursu. Pomenuti zaokret ili težnja ka identitetu kao jednom od ključnih koncepata u okviru lingvističke antropologije koji već neko vreme zauzima gotovo centralnu poziciju značajan je za ovo istraživanje, zato što među svim simboličkim resursima koji su „dostupni” za kulturnu reprodukciju identiteta, jezik jeste najfleksibilniji i najprodorniji. Pedesete i šezdesete godine 20. veka donele su (kao i u ostalim granama antropologije) zaokret i pristup analizi jezika kao sistemu znakova i simbola, što je dalje vodilo ka istraživanju načina na koje jezik (ali i drugi vidovi ekspresivnih radnji, poput gestova i sl) i, uopšteno uzev, komunikacija sa „drugima” stvaraju, oblikuju i održavaju verovanja, interkulture i globalne mreže odnosa, kao i identitete koji ih definišu (v. Leach 1976; Žikić 2002). Iz tog razloga, jezik se može smatrati refleksivnom alatkom kojom ljudi iskazuju svoje norme, politička ubeđenja i generalni svetonazor.

Kada govorimo o problemima rodno senzitivnog jezika u srpskom društvu, izvesno je da je tu reč o jednoj dugačkoj, dugotrajnoj dijahronijskoj perspektivi, čak i kada se u obzir uzme relativno skorašnji fenomen medijskog diskursa. Još 1998. godine lingvistkinja Svenka Savić piše o ženi skrivenoj jezikom medija, o oblicima verbalnog seksizma koji zavise od strukture nekog jezika, analizirajući u periodu od 6 godina (1990–1996) čak 500 tekstova koji pišu o „ženskim osobama” (Savić 1998⁴). Ovim istraživanjem Savić nam predočava da se forme ženskog roda za titule i zanimanja koja su visoko u hijerarhiji titula koriste za političku borbu partija, kako bi se omalovažila „ženska osoba” koja je na nekoj visokoj funkciji (bilo u aktuelnoj vlasti, bilo u opoziciji), u maniru koji „dobro naleže na tradicionalno shvatanje žene u društvu kojoj se može narugati onda kada prelazi iz privatnog, za nju rezervisanog životnog okruženja, u javni” (ibid). S druge strane, kada se žena na visokoj funkciji ponaša prihvatljivo, ostaje forma muškog roda za njenu titulu, kako bi bila što više nevidljiva u onom delu teksta koji je čitaocima najuočljiviji. Gotovo je neverovatan podatak da se od ovakvih sociolingvističkih zavrzlama i sa njima povezanim diskurzivnim (medijskim) praksama u 2024. godini (dakle, čitavih 26 godina kasnije) nismo odmakli, kao ni od onih koji se (digitalno) „bore” za „čistotu i očuvanje”⁵ srpskog jezika.

4 Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s10/svenka.html

5 U ovom pogledu, jezik se sa apsolutno može posmatrati kao nematerijano kulturno nasleđe, s obzirom na to da postoje (kako institucionalne, tako i pojedinačne tendencije i akcije) da se srpski jezik, kao kakav kruti, arhaični i okamenjeni entitet, „zaštiti” od negativnih uticaja. Ovo se dovodi u direktnu vezu sa očuvanjem srpskog etničkog identiteta, ali i očuvanjem nacionalnog intergriteta, uz već dobro poznate stereotipne predstave o izumiranju srpskog naroda (za šta je odgovoran tabor žena, prvenstveno feministkinja, koje su zaslužne

Moramo posvetiti pažnju i fenomenu medijskog diskursa, posebno digitalnom, jer postaje jasno da ga je izrazito teško definisati. Sfera interneta tj. sfera društvenih mreža doživljava se kao platforma u kojoj sami korisnici učestvuju u (re)kreiranju sadržaja (O'Reilly 2012); ovo posledično znači da publika postaje aktivni agent u procesu stvaranja značenja (Banić Grubišić 2023, 9) – svi korisnici su ujedno i učesnici u kreiranju kulturnih (pa i digitalnog) prostora i praksi. Promatranje digitalnog okruženja iz antropološke vizure u poslednje tri decenije kreće se ka priznanju da prostori interneta nisu fiktivni, izmešteni svet, nadogradnja ovostranog, gde ljudske interakcije postoje, ali nemaju pravu vrednost kao u „stvarnom” fizičkom svetu. Internet kao mesto stvarnopostojećih međuljudskih interakcija više nije „nepravi” svet u odnosu na ovaj fizički koji pojmimo čulima, koji smatramo opipljivim, „stvarnim” svetom. Najvažnija tekovina antropoloških istraživanja interneta poslednje dve decenije je ukidanje granice između virtuelnog i realnog, što nam otvara vrata za široko polje holističkih etnografskih istraživanja interakcija između ljudi i digitalnih tehnologija (Radiojević 2020, 429), ali prvenstveno između tih ljudi na digitalnim pejzažima kao mestima koja ljudi naseljavaju (ibid 429–430). Digitalni diskurs, dakle, može se definisati kao skup kulturnih i društvenih praksi, vrednosti i značenja koji se oblikuju i prenose kroz ove prostore društvenosti, stvarajući nove kulturne proizvode putem ljudskih interakcija. Antropološki pristup ili istraživanja interneta nazivaju se još i „antropologija 2.0”, što referira na poslednju „eru” digitalnih prostora. Ovako shvaćeni prostori razumeju se kao organski deo kulture i društva, a transformacije u svakodnevnoj komunikaciji koje se u njima odvijaju promenile su naše ustaljene percepcije toga kako su vreme, prostor i zajednica/društvo „tradicionalno” povezani. Jednom rečju, odbacuje se činjenica da nepostojanje fizičke blizine to jest fizičke spojnice između ljudi/aktera u takvim prostorima kao nečeg što je donedavno predstavljalo nužni preduslov za istraživanje međuljudskih interakcija (Aouragh 2018).

Kako nijedan aspekt ljudskog života ne izostaje sa društvenih mreža – oni egzistiraju paralelno, nadopunjujući se, te nijedan ne odnosi hegemoniju u smislu istinitosti – kako ističu Žikić, Stajić i Pišev, prednost korišćenja internet sajtova i portala predstavlja baš i njihova „usmerena reaktivnost” (mogućnost komentaranja vesti). Komentaranje vesti na tematske (a često i vrednosno-značenjske celine) referišu najčešće na pogled, to jest „na doživljaj opšteg stanja u društvu, onog dela javnosti koji komentare ostavlja” (Žikić, Stajić i Pišev 2020, 846). Zbog toga, u okviru ovog rada, biće analiziran upravo *odnos* onih (anonimnih, ali nekada i pod punim imenom i prezimenom, a za potrebe ovog rada anonimizovanih) predstavnika „srpskog naroda”. Razlog zbog kojeg se usuđujem da ih na ovaj način kategorizujem jeste činjenica da je doživljava-

---

za pretpostavljeni fenomen „bele kuge“ – v. Drezgic 2010). U nešto savremenijim antropološkim istraživanjima i definicijama nematerijalnog kulturnog nasleđa poslovično se poteže i pitanje – ko, zašto i za koga neki kulturni element „brani“ i čuva“ (v. Milenković 2024, Čuković 2019, 2023).

nje moguće primene Zakona o rodnoj ravnopravnosti od strane pomenutnog ispitičnog uzorka, pre svega, orijentisano ka formulacijama odbrane srpskog naroda, identiteta, ustavotvornosti i ostalih „teških” i važnih društvenih pitanja koja bi mogla da more jedan narod u kriznim situacijama⁶. Na taj način, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i njegove odredbe koje se odnose na primenu rodno osetljivog jezika, za ovaj ispitički uzorak, predstavljaju simbol nečega drugog – nekakvih pretpostavljenih zakulisnih radnji, plasiranih od strane različitih entiteta, ali sa istim ciljem: da se srpski identitet, kao takav, ospori, unizi i da se, na neki način, ugrozi i opstanak samog naroda.

Odnosi o kojima govorim, a koji nastaju u okvirima virtuelne realnosti, nesumnjivo su nastali po uzoru na one iz fizičke realnosti, ali se ispoljavaju drugačije. Razlog za to je posredovanje digitalnih medija prilikom komunikacije i uspostavljanja društvenih odnosa. Digitalni mediji omogućavaju promet informacija i „kretanje” društvenih odnosa iz jedne realnosti u drugu, omogućavajući im paralelne živote u sadejstvu, menjajući i konstitušući tim procesom kako svakodnevnu, tako i digitalnu realnost. Ovostrani svet više nije ekskluzivni pejzaž sociokulturne etnografije, već se i digitalni usvajaju kao ravnopravni, omasovljeni i bremenit značenjima baš kao i fizički svet u kojem se krećemo; oni više nisu čak ni ekstenzije sopstva, već njegov integralni, punopravni deo. Ovakva, dijalektička priroda kretanja društvenih odnosa nam ukazuje da se socijalizacija može dešavati i u uslovima potpune fizičke izolacije, isključivo putem interneta (v. Heim 2000). Različite načine komentaranja o rodno osetljivom jeziku na društvenim platformama vidim kao nosioce kulturne komunikacije, koja je u isti mah označitelj drugih, sa njom povezanih sociokulturnih fenomena, i istovremeno i stožer poruke koju treba da prenese. Teorijsku zaleđinu za ovo istraživanje pronalazim u inspirativnom radu „Indeks „korona”: simbolička upotreba kovida-19 u javnom govoru Srbije” (Pišev, Žikić i Stajić 2020), koji analizira simboličku upotrebu kovida-19 i retorike dijaloga koja se odvija između tzv. kriznog štaba i „recipijentata” tj. naroda. Autori u radu se oslanjaju na višedecenijsku tradiciju srpske etnologije i antropologije u modifikovanoj primeni strukturalno-semantičke analize na različite sociokulturne fenomene, u najvećoj meri (na već iznad pomenutu) Ličovu tezu o kulturi kao komunikacijskom činu i procesu. Nadovezujući se na ovu bazičnu ideju, upotrebu komentara (klasifikovanu u tri velika „klastera”) koji pozivaju na borbu protiv rodno senzitivnog jezika vidim kao vid simboličkog sredstva kulturne komunikacije u aktuelnom društvenom trenutku u savremenom srpskom društvu. Ovaj čin kulturne komunikacije u sebi objedinjuje i praksu performiranja identiteta, u čijoj pozadini stoji ideološka potpora i otpor globalizacijskim procesima.

---

6 Krizna situacija, u ovom slučaju, jeste potencijalno uvođenje i primena Zakona o rodnoj ravnopravnosti, tačnije, odredbi o rodno senzitivnom jeziku od strane medija i naučno-obrazovnog sistema.

Konstruisanje ZRR kao moralne panike

Kao što je već navedeno, moju pažnju su od januara 2024. godine zao- kupirale različite vesti i objave na društvenim mrežama u vezi sa uvođenjem ZRR i njegovih odredbi koje se tiču korišćenja rodno osetljivog jezika. Najed- nom se činilo kao da su vesti o ovom problemu preplavile društvene mreže, a izdvojiću samo nekoliko naslova: „Lomićemo jezik zbog rodne osetljivosti”⁷, „Tema nedelje: muke zbog rodno senzitivnog jezika”⁸, „Lingvistika između za- konske i rodne ravnopravnosti”⁹, „Rodno senzitivni jezik je mehanizam protiv diskriminacije”¹⁰, „Ženski monah ili monahinja: Patrijarh i Matica Srpska opet protiv rodno senzitivnog jezika”¹¹, „Nema rečnik, ni pravopis samo – kaznu: rodno osetljiv jezik, po zakonu koji struka osporava, mediji treba da primene od maja”¹², itd. Indikativan je podatak da se najveći broj portala koji izveštavaju o ovom „problemu” poslužio takvim načinom govora tj. izveštavanja koji za cilj ima da okupira pažnju javnosti o nečemu potencijalno opasnom, strašnom, nečemu što, dakle, ima sve elemente da postane realna pretnja u društvu. Ovo bi ujedno bio i prvi nužni korak u definisanju nekog stanja tj. početka moralne panike koja se gradi oko nekog problema, kao i spremnost medija da izjašnja- vaju o datoj temi u velikim razmerama (*zabrinutost* i *volatinost*). Svakako, po- lemika koja se vodi(la) u javnosti o rodno senzitivnom jeziku, a koji se najpre odnosi na upotrebu ženskih oblika za profesije i titule, traje godinama unazad. Međutim, prenošenje polemike na institucionalni nivo predstavlja posve novu lestvicu kao i prvi, kamen temeljac element u konstruisanju moralne panike, budući da se ovom zakonu, koji je usvojen još 2021. u Skupštini Republike Srbi- je, usprotivilo telo Vlade. Iako je ZRR stupio na snagu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, kao predlagač ZRR, odložilo je primenu pojedinih odredbi do juna 2024. godine. Na stranu protivnika rodno osetljivog jezika među prvima je stala Srpska pravoslavna crkva, a u januaru su organi- zovana čak dva naučna skupa, pod naslovom „Srpski identitet, srpski jezik i Zakon o rodnoj ravnopravnosti”, 16. januara 2024, i „Pravni aspekti i posledice Zakona o rodnoj ravnopravnosti”, 14. marta 2024. godine, gde su, između osta- log, učesnici koji su tražili povlačenje ZRR bili patrijarh Porfirije i predsetnik Matice Srpske, Dragan Stanić. Kao glavni argumenti navode se da „nametanje izraza poput ‘vatrogaskinja’, ‘filološkinja’, ‘borkinja’ i sl... nije svojstveno srpskom standardanom jeziku, već predstavlja nasilje nad njegovim zakonitostima”, kao

7 <https://www.politika.rs/scc/clanak/480279/Lomicemo-jezik-zbog-rodne-osetljivosti>

8 <https://www.politika.rs/sr/clanak/553869/Da-li-je-rodno-senzitivan-jezik-pitanje-za-SPC>

9 <https://www.politika.rs/scc/clanak/481281/Lingvistika-između-zakonske-i-rodne-ravno- pravnosti>

10 <https://www.storyteller.rs/sr/andrijana-covic-rodno-senzitivni-jezik-je-mehanizam-protiv- diskriminacije/>

11 <https://vreme.com/razno/zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/>

12 <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1324155/nema-recnik-pravopis-samo-kaznu-rodno- osetljiv-jezik-zakonu-koji-struka-osporava-mediji-treba-primene-maja>

i da se „pod plaštom uklanjanja takozvanih rodnih stereotipa nameće promena svesti i načina života pojedinca i društva u celini, promovišu se ideologija, politika i praksa LGBTIQ+”. Na prvom skupu doneseno je ukupno 14 zaključaka, koji su objavljeni javno na sajtu SPC.¹³ Osim naučnih skupova i regrutovanja i angažovanja (veoma) relevantnih institucija, prisutni su i iskazi poput: „nasilje nad jezikom”, „izvrgavanje ruglu” jezika, nametanje „novogovora” – samo su neki od komentara desno orijentisanih partija u Srbiji na ZRR povodom obavezne upotrebe rodno senzitivnog jezika u medijima. Upotrebi ženskih oblika za zanimanja kao što je „psihološkinja”, „epidemiološkinja”, „sudinica” suprotstavili su se i pojedini lingvisti, a argumenti protiv ovih izraza su naučne, ali i političko-ideološke prirode. Ovakav stepen angažovanosti različitih aktera, sa osnovnom ujedinjujućom idejom tj. stavom, može se smatrati *elementom konsenzusa* u okviru konstruisanja moralne panike. Otpor je u najvećoj meri, kako ističe Tomić¹⁴, prisutan kod lingvista „normativista”, odnosno onih koji insistiraju na tome da uvođenje ženskih oblika za pojedina zanimanja čini narušavanje norme srpskog jezika. Još 2021. godine je na odredbe ovog zakona koje se odnose na rodno osetljiv jezik reagovao je Odbor za standardizaciju jezika, naučno-stručno telo obrazovano 1997. godine pri Institutu za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti. U saopštenju ovog Odbora od 12. maja navodi se da je ZRR „u suprotnosti sa celom istorijom norme srpskog književnog jezika, a samim tim i sa njegovim sistemskim i strukturnim pravilima”.¹⁵ „Srpski jezik je oduvek bio ono što danas nazivamo rodno osetljivim jezikom”, navodi Svetlana Tomić, i podseća nas da je ova tema, u podneblju i kulturi stara najmanje sto godina, a da je ideja o rodno osetljivom jeziku nastala krajem 20. veka, kada se u većini društveno-humanističkih disciplina počinje raspravljati o jeziku i načinima govora kao kulturno kodifikovanim porukama, to jest tri najvažnija elementa komunikacije: sadržaj poruke, odnos aktera koji učestvuju u komunikaciji, i percepcija komunikacije od strane ljudi.¹⁶

Interesantan podatak a od važnosti za ustanovljavanje elementa *antagonizma/identifikovanja neprijatelja* u konstrukciji moralne panike jeste izjava Odbora za standardizaciju jezika iz 2021. godine da je „navedeni Zakon... bez sumnje napravljen pod uticajem Brisela”, gde se još ističe i da se ovim zakonom ženski oblici nameću „na silu” (iako nije tačno specifikovano *ko tu silu vrši*). Među komentarima na *Instagram*-u, portalima i vestima takođe se promaljavu slični elementi: „znači, cilj im je nesmetan pristup deci i guranje rodne ideologije” (M.R)¹⁷; „Do ovog je dovela ideologija, EU nema alternativu” koja vlada Srbijom od 2000-tih i zahvaljujući kojoj je ministrica G. Čomićova postavljena

13 SPC ću u daljem tekstu koristiti kao akronim za Srpsku pravoslavnu crkvu; <https://spc.rs/zakljucci-naucnog-skupa-srpski-identitet-srpski-jezik-i-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/>

14 <https://www.slobodnaevropa.org/a/31288503.html>

15 Isto.

16 <https://uzicemedia.rs/svetlana-tomic-rodna-ravnopravnost-se-tice-celog-drustva/>

17 <https://www.politika.rs/sccl/clanak/615667/Pocela-primena-rodno-senzitivnog-jezika-zamedije-bez-kaznenih-odredbi>

na mesto ministra za razgovor udvoje i manjine. A verni glasači kao ništa ne primećuju šta se dešava. Idemo u budućnost!!!” (D.C)¹⁸; „Ko zna koja ološkinja je smislila ovaj monstrozni zakon...” (M.F)¹⁹; „Muškarac i žena nikada nisu i nikada neće biti isto. Ova agenda se forsira u okupiranim zemljama u cilju njihovog oslabljenja i rasturanja porodice.” (N.O)²⁰. Na sajtu SPC, u vestima o objavljenih 14 zaključaka sa prvog naučnog skupa, jasno se navodi da je „implementiranje rodne ideologije došlo direktno od strane LGBTQIA+ zajednice... koji nastoje da promene pojedinca i [srpsko] društvo napadajući njegove osnovne vrednosti...”²¹. Komentara ovakvog tipa zaista ima bezbroj, a neki čak korišćenje rodno osetljivog jezika povezuju sa nacističkom Nemačkom.²² Osnovno je zapaziti da u diskursu ovog tipa postoji „neprijatelj” zaslužan za razaranje matrice srpskog društva, etničkog identiteta i tradicionalnog modela porodice kao poslednjeg „bastiona” srpstva. Taj neprijatelj ovaploćuje se u stvarnim entitetima poput Evropske unije ili „Žena u crnom” (i, uopšteno uzev, feministkinja – iako se nigde ne pominje da feministkinje ne predstavljaju nekakav homogeni entitet), ali se isto tako može „sakriti” i u bilo kojoj ženi koja odluči da poklekne pred nametnutnom obavezom korišćenja rodno senzitivnog jezika („ološkinja” – primetimo da se ovde rodno osetljivi termin koristi kao sredstvo ponižavanja), kao i naučnih frakcija poput „rodne ideologije” (iako je potpuno nejasno ko takvu ideologiju piše, plasira ili pokušava da je implementira – osnovna ideja jeste da ona dolazi „spolja”, u vidu „pozapadnjačenja”).

Gorepomenute argumente preuzele su u svojoj kritici i mnoge političke stranke i njihovi predstavnici i predstavnice, ali ovaj rad se ne bavi institucionalnim odgovorima na ZRR kao „suvo i kruto političkim” (iako su svi naši pojedinačni odgovori na tekuća društvena pitanja inherentno politički). Radije, interesovalo me je *čega* su ovi stavovi iskaz, tj. odraz, znajući da institucije nekog društva, uključujući i nauku pa i njene predstavnike/predstavnice i zvaničnike/zvaničnice, nisu odvojivi ili vrednosno neutralno pozicionirani u odnosu na ostatak šireg auditorijuma, tj. javnosti i javnog diskursa.

18 <https://www.politika.rs/scc/clanak/481281/Lingvistika-između-zakonske-i-rodne-ravnopravnosti>

19 Isto.

20 Isto.

21 <https://spc.rs/zakljucci-naucnog-skupa-srpski-identitet-srpski-jezik-i-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/>

<https://spc.rs/naucni-skup-pravni-aspekti-i-posledice-zakona-o-rodnoj-ravnopravnosti/>

<https://spc.rs/naucni-skup-srpski-identitet-srpski-jezik-i-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti-2/>

22 „Dragi ucenice. Da, sada cemo se obracati indirektno. Interesantno je da je ova formulacija bila u NAZI Nemačkoj veoma zastupljene. Komandierende, Führende-Kopmandujuci, vodeci, Dobrovoljno javljajuci, pa studenti studirajuci. Dakle depersonalizacija licnosti u drustvu koje je napravilo najvece zlo u 20 veku. Spaljivali su knjige. Novi ce nas preplaviti digitalnim izdanjima.Sinhronizovace filmove ponovo.Keltsko naselje je sistematski unisteno po prijemu Hriscanstva kod Nemaca. Naucismo li nesto za 2000 god?”(V.V), <https://www.politika.rs/scc/clanak/481281/Lingvistika-između-zakonske-i-rodne-ravnopravnosti>

Borba, ali protiv koga? Rod i etnicitet još jednom u vezi

Javni diskurs se, kao što je već rečeno, može najopštije shvatiti kao način na koje se društvene grupe izražavaju i komuniciraju unutar javnog prostora, bio on fizički svet, ili digitalni; međutim, nijedan društveni fenomen više nema samo svoj pojavno-fizički oblik bez digitalnog pandana. U okviru digitalnog diskursa, kao i u ostalim javnim diskursima, komunikacija obuhvata jezik, simbole i prakse koji ne samo što oblikuju identitete i vrednosti zajednice, već su i njegov odraz (odnos diskursa i jezika je uzročno-posledičan i recipročan, jedan bez drugog ne postoje, sažimaju se, prožimaju i deluju jedan na drugog). Budući da se uloga antropologije može shvatiti i tako da između ostalog proučava kako se javni diskurs koristi za kreiranje i propagiranje društvenih normi, politika i identiteta, i istraži kako različiti glasovi i perspektive utiču na formiranje javnog mnjenja i kolektivnog identiteta, u ovom delu rada posvetiću se primerima komentara koje sam, apstrahujući osnovne generalije, podelila u tri veća klastera: a) diskurzivni govor o ženama (biologizacija rodni kategorija); b) diskurzivni govor o odbrani srpskog jezika, nacije i identiteta; i v) diskurzivni govor o nenaučnosti rodno senzitivnih oblika.

Klaster diskursa koji se odnosi na nenaučnost obrađen je u prethodnom poglavlju, gde su se kako religijske, tako i sekularne institucije društva ujedinile u naporima da naučnom argumentacijom „obore neustavni ZRR”. Videćemo u nastavku da su klasteri vezani za biologizaciju pola i odbranu srpskog identiteta toliko tesno povezani, da ih je gotovo nemoguće raščlaniti jer jedan bez drugog „ne umeju”.

U osnovi analize usmerenih komentara na društvenim mrežama i portalima, vezanih za upotrebu rodno senzitivnog jezika stoji teza da se iz njih može iščitati otklon prema rodno osetljivom jeziku, i opšti stav prema ostalim pitanjima koja su rodno obojena. Ovde polazim od činjenice da su rodno senzitivne odrednice poput spisateljice, antropološkinje, pravnice itd. u potpunosti vrednosno neutralne kao takve (v. Burr 2003), dok se u njih ne upišu određena značenja zbog kojih ona kasnije figuriraju kao simbolički stožeri to jest nosioci određenih kulturnih poruka. Uprošćeno shvaćeno u Ličovskoj tradiciji i klasifikaciji, ovo znači da je komunikacija ustrojena na principu da „A ukazuje na B”, gde se označujuće A odnosi na metaforičko i metonimijsko korišćenje RZZ i rodno osetljivog jezika, a B na razne društvene pojave (v. Lič 1983). U ovakvom kontekstu, javni diskurs nam postaje važan alat za analizu povezanosti kulture, moći i društvenih promena.

„Zanimljivo je to što su pre samo šest godina službenicu MUP-a studenti nazivali pandurkom, dok je ove godine preko 90 odsto njih zanimanju policajac u ženskom rodu dalo oblik „policajka”. Ženama i nije mesto u policiji i vojsci. To i jesu smislili Oni na Zapadu i poturili Nama. Zašto? Da na taj način otupe ostricu i otpor koji MUP i Vojska moraju imati da bi odbranili zemlju.” (K.V).

„Kako rodno senzitivni govori, pa zar nismo nebinarna, bespolna, konzumer-sko-potrošačka digitalna hrpa ovaca?” (C)

„Crkva vidi da se ovim uvodi rodna ideologija na mala vrata, i to je ono što ne smemo dozvoliti inače ćemo tek skliznuti u ludilo u kojem zapad orbitira decenijama... nije problem nazvati ženu advokaticom, a svako ko protiv ova-ga zucne rizikuje čak i zatvorsku kaznu, cilj Crkvi nikad nije bio da umanj-i odnos žene u društvu već da se razume da su muškarac i žena dva sveta koji čine jedan...” (S.M, komentar na *Instagram*-u)

Višedecenijska proučavanja odnosa jezika i pola/roda pokazala su, između ostalog, kako se jezikom neka osoba identifikuje, kako se njime uspostavlja moć, te kako on reflektuje neravnopravan odnos prema ženama i marginalizovanim društvenim kategorijama. Psiholingvistička istraživanja demantovala su tvrdnje da su nazivi u muškom rodu jedini „strukturalno” ispravni, a najviše je reč o imenicama koje označavaju zanimanja, titule, zvanja, pokazujući da se u predstavi onog što prima jezičku informaciju ipak povezuju sa prirodnim rodom: u osnovi ovakvih diskurzivnih predstava stoje gotovo nesalomive patrijarhalne društvene strukture, koje se sistemski održavaju na esencijalizaciji i biologizaciji pola. Ovo nas dalje vodi u razmatranje ženskih društvenih uloga koje su naočigled samo „upisane” u jezik. Pošto se rađanje, pa i održanje porodice u srpskom društvu prevashodno vezuje za žene, sukob nacionalnih interesa u tom pogledu sa „zapadnim uplivima” ima izraženo rodno-etničku dimenziju. Žene su generalno neretko kritikovane zbog toga što teže ostvarivanju svojih ličnih interesa i ciljeva, navodno, na štetu društva u celini (Drezgić 2008, 193).

Zaključak: bojno polje?

Moralna panika sa stanovišta kulturne antropologije označava društvenu reakciju na percipiranu pretnju koja ugrožava norme i vrednosti zajednice. Ova pojava se obično javlja kada se određena grupa ili fenomen etiketiraju kao opasni, što izaziva strah i uznemirenost među članovima društva. Kulturni antropolozi istražuju kako se moralna panika oblikuje kroz medije, političke diskurse i društvene interakcije, a često se koristi kao način za očuvanje društvenog poretka. Moralna panika može dovesti do stigmatizacije određenih grupa, kreiranja zakonskih restrikcija ili promene u javnim politikama. Kroz analizu usmerenih komentara, njihovu klasifikaciju, ovaj rad nastojao je da pruži jasnije razumevanje kulturne i društvene dinamike koja utiču na ljudsko ponašanje i identitet. Rečeni primeri su, dalje, i vid performiranja identiteta koji se odvija u čestim i prolaznim interakcijskim trenucima (Bauman 1986; Hymes 1975) u digitalnoj sferi. Ovaj performans često uključuje stilizaciju, naglašavanje i preuveličavanje ideoloških asocijacija (element preterivanja u konstrukciji moralne panike). Uočljivo u vezi sa svim komentarima jeste da njima provejavaju klasične antropološke teme poput straha, odbojnosti, borbe za opstanak, borbe

za spas (jezika i nacije), očuvanje društvenog poretka zasnovanog na zamišljenoj komplementarnosti rodova. Pretpostavljena pretnja, koja se smešta bilo u različite pojedince i institucije, ali i apstraktne nepojavne oblike (ministarke, poverenice, „zapadne” političare, „domaću” levicu i NVO sektor, LGBTQIA+ zajednicu, Zapad kao takav, Brisel i Evropsku uniju), identifikuje ih kao potencijalno opasne i kao pretnju. Osim što vodi ka stigmatizaciji određenih grupa, moralna panika ulazi i na teren „bojnog polja” i kulturnih ratova time što ima moć i snagu da sprovede izvesne restrikcije i javne politike, što se može posmatrati i kroz činjenicu da je do obustave primene ZRR zapravo i došlo, te da je njegova implementacija stavljena na čekanje do daljnjeg.

Literatura

- Antonijević, Dragana i Banić Grubišić, Ana. 2021. „Samo sapun Srbina spasava – humorističke po(r)uke o higijeni tokom Kovid-19 pandemije u Srbiji”, *Savremena srpska folkloristika IX*: 397–418.
- Aouragh, Miriyam. 2018. „Digital Anthropology”, u: *The International Encyclopedia of Anthropology*, John Wiley & Sons, Ltd.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folkloru i popularne kulture*. Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Dosije studio: Beograd.
- Bauman, Richard. 2008. „Story, performance, and event: Contextual studies of oral narrative”, *Cambridge Studies in Oral and Literate Culture* (10). New York: Cambridge University Press, x – 130.
- Bucholtz, Mary i Hall, Kira. 2004. „Language and Identity”, u: ed. Duranti Alessandro, *A Companion to Linguistic Anthropology*. Blackwell Publishing LTD: 369–394.
- Burr, Vivien. 2003. *Social Constructionism*, London: Routledge.
- Garland, David. 2008. „On the concept of moral panic”, *Crime media culture*, SAGE Publications: Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: 9–30.
- Goode, Erich i Ben-Yehuda, Nachman. 1994. „Moral panics: Culture, politics and social construction”, *Annual Review of Sociology* 20 (1994): 149–17.
- Cohen, Stanley. 1972. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. Oxford: Martin Robertson.
- Drezgić, Rada. 2008. „Od planiranja porodice do populacione politike – promena vladajuće paradigme u srpskoj demografiji krajem 20. veka”, *Filozofija i društvo* 3/2008: 181–215.
- Drezgić, Rada. 2010. *Bela kuga među „Srbima”: o naciji, rodu i radjanju na prelazu vekova*, Beograd: Albatros plus.
- Ćuković, Jelena. 2019. *Nematerijalno kulturno nasleđe iz antropološke perspektive*. Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Dosije studio: Beograd.
- Ćuković, Jelena. 2023. *Diskursi kulturnog nasleđa u Vojvodini*. Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Dosije studio: Beograd.
- Leach, Edmund. 1976. *Culture and communication: The logic by which symbols are connected*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milenković, Miloš. 2024. *Cultural Heritage and Reconciliation in the Western Balkans: An Anthropological Perspective*, Routledge: New York.

- O'Reilly, Karen. 2012. *Ethnographic Methods*, Routledge: London.
- Piše, Marko, Bojan Žikić i Mladen Stajić. 2020. „Indeks 'korona': simbolička upotreba kovida-19 u javnom govoru Srbije”, *Etnoantropološki problemi* 15(3): 845–877.
- Radiojević, Sonja. 2020. „(De)kolonizacija digitalnog okruženja: internet i novi(ji) mediji kao mesta savremenih antropoloških istraživanja i kako im etnografski prići”, *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 68 (2): 419–438.
- Savić, Svenka. 1998. „Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika”, dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s10/svenka.html
- Spector, Malcom i Kitsuse, John I. 1973. „Social Problems: A Re-Formulation”, *Social Problems*, 21 (2): 145–159.
- Žikić, Bojan. 2002. *Antropologija gesta: pristupi*, Srpski genealoški centar: Beograd.
- Heim, Michael. 2000. *Virtual Realism*. USA: Oxford University Press.
- Hymes, Dell. 1974. *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Izvori

- <https://www.politika.rs/scc/clanak/480279/Lomicemo-jezik-zbog-rodne-osetljivosti>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.politika.rs/sr/clanak/553869/Da-li-je-rodno-senzitivan-jezik-pitanje-za-SPC>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.politika.rs/scc/clanak/481281/Lingvistika-izmedu-zakonske-i-rodne-ravnopravnosti>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.storyteller.rs/sr/andrijana-covic-rodno-senzitivni-jezik-je-mehanizam-protiv-diskriminacije/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://vreme.com/razno/zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1324155/nema-recnik-pravopis-samo-kaznu-rodno-osetljiv-jezik-zakonu-koji-struka-osporava-mediji-treba-primene-maja>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/zasto-sanu-brise-zene-iz-jezika/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.danas.rs/kultura/zene-u-nauci/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/moze-li-srpski-jezik-postati-rodno-osetljiv-jezik/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://pressek.rs/kragujevac/kome-i-zasto-su-problem-zenski-nazivi-zanimanja-i-zvanja/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://uzicemedia.rs/svetlana-tomic-rodna-ravnopravnost-se-tice-celog-drustva/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://spc.rs/zaključci-naucnog-skupa-srpski-identitet-srpski-jezik-i-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/>, pristupljeno septembar 2024. godine
- <https://spc.rs/naucni-skup-pravni-aspekti-i-posledice-zakona-o-rodnoj-ravnopravnosti/>, pristupljeno septembar 2024. godine

<https://spc.rs/naucni-skup-srpski-identitet-srpski-jezik-i-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti-2/>, pristupljeno septembar 2024. godine

<https://www.slobodnaevropa.org/a/ustavni-sud-srbije-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/33013646.html>, pristupljeno septembar 2024. godine

<https://www.slobodnaevropa.org/a/rodno-senzitivni-jezik-srbija-zakon/32809505.html>, pristupljeno septembar 2024. godine

Nevena Milanović Minić

Revisiting gender troubles: public discourse analysis on gender-sensitive language in Serbia

Summary: In this article, I tackle the phenomenon of ‘moral panic’ related to gender-sensitive language from the perspective of sociocultural anthropology. Moral panic is embodied in the ways of speaking about gender-sensitive language by various actors, primarily on social media (i.e. *Instagram*). The basic premise is that the dominant public discourse created around the use of gender-sensitive language is articulated through the metaphor of war and represents the battleground of different ideologies. These ideologies are not only positioned in either of the opposing dichotomies ‘for’ and ‘against’ gender-sensitive language, as is the case in actual wars. The assumed enemy, depending on who is speaking about it, is placed in different tangible but also elusive conceptual and imagined forms (ranging from woman, feminists, the LGBTQIA+ population, to the ‘evil West’ as well as the science itself). Since a significant portion of public debates and discourse creation takes place in the media, (i.e. on the Internet), I analyze public statements in the form of discussions and comments on news and social platforms, by treating them as existing entities in the global world, as well as social media as ‘extensions’ of the self. The work aims to explore and clarify cultural communication that occurs in electronic formats on social media platforms through discourse analysis, referencing the general state of society, as well as the growing popularity of pseudoscientific tendencies.

Keywords: gender sensitive language, anthropology of gender, public discourse, cultural communication, Gender equality law.

Primljen: 7. 10. 2024.

Odobren: 31. 10. 2024.